

נהגו העם כבית הלל ואלביא דרבי יהודה – מזון [יין] בשמים נר והבדלה. (וכן הלכה).

א. מדובר שאין לו אלא כוס אחת, לברכת המזון ולהבדלה (רש"י נא: רש"י ורשב"ם פסחים קג) וכמאן דאמר ברכת המזון טעונה כוס, שאם יש לו כוס נוספת, יש לו לברך על המזון תחילה (כשהתחיל לאכול מבעוד יום) ויברך על הנר רק לאחר מכן (כנ"פ).
אם יש לו יין יותר מרביעית, אעפ"כ אי אפשר לו להבדיל ולשתות כמלא לוגמיו ושוב יברך על רביעית, כי כיון שטעמו – פגמו. ואין אומרים ישפוך כמלא לוגמיו לכוס אחרת וייתה – שצריך לשתות מכוס שיש בה רביעית (תוס' פסחים קה. וכן נקט המג"א להלכה, דלא כמשמעות השו"ע. ובהגהות 'חיים נתיב' באר שהתוס' לא כתבו כן אלא לפי הסלקא-דעתין. ואולם בשם הגרשו"א מובא (בשמירת שבת כהלכתה) שיש לחוש לדברי המג"א להלכה).
ואם יש לו מעט פחות משתי רביעיות, יכול להבדיל תחילה על רביעית ולשתות מלא לוגמיו, ושוב לתקן הפגימה ע"י שימזוג משארית היין שבכלי האחר והרי יש לו רביעית מתוקנת לברכת המזון (ע' מג"א רע"א סק"ד; קרבן נתנאל ורעק"א פסחים קה; ערוך השלחן רע"א, ל). וכן אם יינו אינו מזוג, יכול להבדיל עליו ולתקנו ע"י הוספת מים, ובגמרא מדובר בשכבר נמוג היין במים (עפ"י הרא"ש שם; או"ח רצ"ג).

ב. לדעת רבנו נסים (מובא בתוס' פסחים), מדובר כשהתחיל לאכול מבעוד יום אבל בלאו הכי אין מתירים לו לאכול קודם הבדלה. והתוס' הקשו על פירוש זה.
[רבי מפוזרן (כשראה אור – מברך עליו. כשמביאים לפניו בשמים – מברך עליהם). רבי חייא מכנסן על הכוס. ואף רבי חזון ומכנסן כדי להוציא לבניו ולבני ביתו. פסחים נד.].

ה. בית שמאי אומרים: 'שברא מאור האש', ובית הלל אומרים: 'בורא מאורי האש'.
רבה פירש שנחלקו על לשון 'בורא', האם משמעו עבר (ואם כן עדיף לנקוט לשון זו שהיא כלשון המקרא. תוס'), או עתיד – והרי יש לברך על בריאת האש בששת ימי בראשית, הלכך צריך לומר 'שברא'.
ורב יוסף אמר שודאי משמש בלשון עבר, כנראה בכתובים. ופירש שלא נחלקו ב'ברא' ו'בורא' אלא ב'מאור האש' או 'מאורי' – כי מאורות (= גוונים) רבים יש באש.

דפים נב – נג

קג. א. על אלו מיני אש ונרות אין מברכים במוצאי שבת?

ב. אלו בשמים אין מברכים עליהם?

א. אין מברכים על נר שלא שבת ממלאכת עבירה בשבת, ולכן אין מברכים על נר של נכרים מפני שנעשתה באש מלאכה בשבת (בהדלקתו או בהטייתו. תר"י. ויש אומרים שהוא הדין אם עשה מלאכה לאורו בשבת. פמ"ג בשם רש"י). וגזרו חכמים בנר של נכרים אף בכגון נכרי שהדליק במוצאי שבת מן הנכרי, גזרה משום נכרי ראשון ועמוד ראשון (= האור בתחילת הדלקתו, שעיקרו ממלאכת שבת ולא אור של מוצ"ש). נכרי שהדליק מישראל במוצאי שבת, וישראל שהדליק מן הנכרי – מברכים עליו.

ברך על נר שלא שבת בעמוד ראשון [כגון סמוך לחשכה מיד], כתבו אחרונים שלא יצא ידי חובתו וצריך לברך שוב, אבל אם התוסף בו אור של התר, או נכרי שהדליק מן הנכרי – יצא, כיון שאין האיסור אלא משום גזרה. ויש אומרים שבנר שהודלק בשבת אפילו מעמוד ראשון ואילך – לא יצא (ע' מג"א רצח ס"ק ו יא ושער הציון שם).

וּכְתַב הַגְרֵעַק"א (או"ח רחצ) שאם ברך בתוך ההבדלה על נר שלא שבת באופן שלא יצא – ברכתו זו שהיא לבטלה מהוה הפסק וצריך לחזור ולהבדיל שוב. ויש מפקפקים על כך וסוברים שאין זה הפסק. וכן בעיקר הדין, ישנן דעות שאין צריך לחזור ולברך שוב אם ברך על אור שלא שבת (ע' שבט הלוי ח"ה לה, ג).

היה מהלך חוץ לכרך וראה אור; אם רוב נכרים – אינו מברך. רוב ישראל, או אפילו מחצה על מחצה – מברך (כי שמא הוא מישאל, וגם אם הוא מנכרי, שמא הודלק במוצאי שבת. ראשונים). הרואה איש המחזיק נר סמוך לשקיעת החמה – מוכח הדבר שהוא נכרי. ואם היה זה קטן – בודק אחריו אם נכרי או ישראל. עיר שחציה ישראל או רובה – מברך על האור הבא משם. נר של חיה (= יולדת) ושל חולה – מברכים עליו, שהרי שבת ממלאכת איסור. אין מברכים על נר של עבודה זרה.

אין מברכים אלא על נר העשוי לאורה, אבל העשוי לכבוד כגון נר שהודלק לכבודו של מת או לכבוד אדם חשוב (או לכבוד בית הכנסת. עתוס') או שהודלק לצורך בישול או שריפה – אין מברכים עליו. אם הדליקו אש גם לצורך אורה – מברך עליה, כגון תנור של כבשן ושל תנור בסופו, שמלבד חימום ושריפה היו משתמשים בו גם לאורה, וכן נר בית הכנסת שיש שם אדם חשוב וגם שמש האוכל שם, הריהו עשוי לכבוד ולאורה (עפ"י רש"י).

ויש אומרים שאם נעשה לכבוד ולהאיר – אין מברכים עליו, אלא שאם בתחילתה היתה האש רק לצורך בישול ועתה עומדת היא לשימוש לאורה, כגון לראות שהתבשלו המאכלים שבקדרות – מברכים עליה באותה שעה (תר"י לפי ר"ח. וכן כתב הפמ"ג, שגר העשוי לכבוד ולהאיר אין לברך עליו. ובבאה"ל העיר שמרש"י משמע שאינו סובר כן).

גחלים אוממות / עוממות [כל שאילו מכניס לתוכן קיסם, אינו דולק מאליו. רב חסדא] – אין מברכים עליהן.

אינו מברך עד שיראה השלהבת וגם ישתמש לאורה; להוציא אש שבקרבן זוית שאינו רואה את השלהבת, אעפ"י שמאירה לו. וכן להפך, כגון שרואה שלהבת ההולכת ונכבית.

וכן נר הטמון בחיקו או בתוך פנס – אין מברכים עליו.

בירושלמי מובא: 'או בתוך אספקלריא'. וכן פסק השלחן-ערוך שגר שבתוך עששית, אפילו השלהבת נראית דרכה – אין מברכים עליו. ואולם יש מקלים (עפ"י הרשב"א) וסוברים שלדעת תלמוד דידן מותר. אך נראה שיש להחמיר בדבר (עפ"י באה"ל רצה, טו).

לדעת רב יהודה בשם רב, וכן אמר רב אשי: אפילו האור במקום רחוק שהוא אינו יכול להשתמש לאורה – מברך עליו. ושנינו 'אין מברכין על הנר עד שיאורו לאורו' – לא יאותו ממש אלא שיהא ראוי להנות לנמצאים סמוך אליו. ואילו רבא אמר: יאותו ממש, דהיינו האור יהא סמוך אליו עד שיוכל להכיר בין מטבע למטבע.

א. הלכה כרבא, אבל אין צריך שיהנה בפועל בשעה שמברך. ואולם נהגו להסתכל בכפות הידים ובצפרניים (ראשונים), כופף אצבעותיו לתוך היד (רמ"א עפ"י הוהר. וע' שו"ת תורה לשמה – טל). יש אומרים להסתכל בצפרניים לפני שמברך ויש אומרים לאחר הברכה.

ב. בפרקי דרבי אליעזר (כ) מובא שאם אין לו אש, פושט ידו לאור הכוכבים שהם של אש, ומברך [ונראה דוקא לאור כוכבים ולא לאור הירח שאינו אש אלא גוף מוצק המאיר מאור השמש, משא"כ כוכבי השבת שהם בעצמם שמשות, כידוע]. ואולם להלכה כתבו הפוסקים שאין לנהוג כן.

ג. על אור החשמל שבנורה שקופה [ולא אטומה], יש אומרים שהוא כאש ממש ואפשר לברך עליו (כן מובא בשם הגר"ע גרודינסקי, וכן מובא מהגר"ח"ס שנהג כך). ויש אומרים שאין לברך עליו שאין זה אלא גחלת של מתכת ואפשר שאינה אש ממש (עפ"י הר צבי קיד; מאורי אש), או משום שהוא נתון בתוך זכוכית (אור לציון ח"ב כב,ה). ואין כדאי להכניס עצמו לספק. שו"ת מנחת יצחק, לקוטי תשובות (כד).

ב. אין מברכים על הבשמים של עובדי כוכבים, שסתם מסיבתם לעבודה זרה ואסור לברך על ריח של עבודה זרה. [היה מהלך בשוק של עכו"ם, נתרצה להריח – הרי זה חוטא].
אעפ"י שאין הבשמים עומדים בשעה זו במסיבתם, אין מברכים עליהם מפני שסתם מיועדים למכירה למסיבת עבודה זרה (תר"י). ובספר שנות אליהו כתב שאין איסור אלא ממסיבתו.
הוא הדין לבשמים שמקטרים אותם לכשפים – אין לברך עליהם.
אין מברכים אלא על בשמים העשויים לריח, לא על העשויים לגמר בהם כלים, או להעביר ריח רע.
אפילו מתכוין עתה להריח וגם נוטלם בידו כדי להריח – אין מברכים עליהם (עפ"י משנ"ב ריז סק"י ושעה"צ טז; באור הלכה ד"ה של; חו"א לה,א). ומהטעם הזה אין לברך על בורית (= סבון) עם ריח טוב – כי עיקרה להעביר וזהמת הגוף (ערוה"ש ריז,ה).

א. כתבו אחרונים: נהגו [האשכנזים, ואין כן מנהג שאר הקהלות] לברך במוצאי שבת 'בורא מיני בשמים' על כל סוגי הבשמים, משום בלבול המון העם. ולכתחילה טוב ליקח בשמים שברכתם כן, כגון המוסק, וכן הצפורן – לדעת כמה אחרונים ברכתו 'מיני בשמים'.
ב. יש לעיין אם יוצא במוצאי שבת בפירות הנותנים ריח, כגון אתרוג וחו"ש (חזון איש לה,ז). ואולם אין צריך דוקא עצי בשמים או עשבים אלא הוא הדין שאר מינים הנותנים ריח (כן מבואר בפוסקים, וכ"כ באור לציון ח"ב כב,ד ושם יד, לח לענין מי-בושם). אלא שיש סוברים שאין מברכים עליהם כלל אם אין שם ממשות מהבושם עצמו. וכן פילפל וזנגביל משמע בשו"ת הרשב"א ח"ג רלד שמברכים עליהם בהבדלה. ויש חולקים וסוברים שאין לברך עליהם כלל שאינם אלא תבלין. ע' לעיל מג).

דף נג

קד. א. היו יושבים בבית המדרש במוצאי שבת והביאו אור לפניהם – כיצד יברכו?

ב. הנכנס לחנותו של בשם, האם מברך על הריח?

ג. האם מחזירים על הנר (ועל הבשמים) במוצאי שבת?

א. היו יושבים בבית המדרש והביאו אור לפניהם; בית שמאי אומרים: כל אחד ואחד מברך לעצמו [מפני ביטול בית המדרש. תניא נמי הכי: של בית רבן גמליאל לא היו אומרים 'מרפא' בבית המדרש]. ובית הלל אומרים: אחד מברך לכולם משום שנאמר ברב עם הדרת מלך. (וכן הלכה).

ב. הנכנס לחנותו של בשם והריח ריח, אפילו ישב שם כל היום אינו מברך אלא פעם אחת. נכנס ויצא נכנס ויצא – מברך על כל פעם ופעם. ואעפ"י שהבשמים מונחים שם לצורך מכירה, הם מיועדים גם לריח, שריחם בני אדם ויבואו לקנות, הלכך מברכים עליהם.

א. היה נכנס ויוצא, ובדעתו לחזור מיד ולא הסיח דעתו – אינו חוזר ומברך (פוסקים).
 ב. כתב בבאור הלכה (רי"ד"ה אלא): היו הבשמים נתונים בצלוחיות סגורות – אין לו לברך עליהם שהרי הריח העומד בחלל הבית אינו בוקע עתה מהבשמים והריח כריח שאין לו עיקר.
 ג. הוא הדין לכל בשמים המונחים לשם הפצת ריח; הנכנס לאותו מקום ונהנה מריחם מברך עליהם אפילו אינו נוטלם בידו. ויש סוברים שאין לברך אלא אם מתכוין להריח (עפ"י פוסקים).
 ובמשנ"ב (רי"ז) משמע שנוקט לעיקר שבכל אופן צריך לברך. ואולם בערוך השולחן כתב שאם נכנס לחנות בשמים לצורך ענין מסוים, אינו מברך אא"כ נתכוין להריח.
 ד. הנכנס לגינה שגדלים בה מיני בשמים המפיצים ריח; כתב בשכנה"ג (מובא בבאור הלכה רטז, א) שמברך עליהם, שאין חילוק בין תלושים למחוברים.
 וכתב החזו"א (לה, ז) שלכאורה צריך לומר שזה רק כאשר מחזיקים ביד או כשקרב אליהם כדי להריח, אבל כשנכנס לגינה סתם ומריח, אפילו אם מתכוין להריח אינו מברך [ולדעת הגר"א יש לומר שאפילו אם מחזיקים בידו אין לברך. וצ"ע]. ואולי כל בשמים עשויים לבוא לגן ולהתענג עליהם, והרי זה כדין חנות של בשם שמברך אפילו אינו נוטלם בידו.

ג. אמר רב יהודה אמר רב: אין מחזירים על האור כדרך שמחזירים על המצוות.
 וכן על הבשמים אין צריך לחזור במוצאי שבת (פוסקים). וכתב החזו"א שכשהבשמים מצויים אצלו, חייב להריח מן הדין. ויש חולקים וסוברים שאינו חובה אלא הידור, ואף היו מגדולי ליטא שלא נהגו בברכת הבשמים במוצאי שבת (ע' ערוך השולחן רצז, ז; תשובות והנהגות ח"ב קלד).
 וראה בפירוט במאמרו המאלף של הרב פרץ לוי'ן שיח' – הודפס ב'המעין' תשרי תשנ"ח, ובנספח ליוסף דעת מהדו"ק חוברת צח).

קה. א. מי שאכל ושכח ולא ברך ברכת המזון – מה דינו?
 ב. מי ששמע סוף ברכה בלבד – האם עונה 'אמן'?
 ג. האם יש להדר אחר כוס של ברכה כדי לברך בעצמו, או שמא אדרבה, גדול העונה אמן יותר מן המברך?
 ד. מהו לענות 'אמן' אחר תינוקות של בית רבן?
 ה. האם שמן ונטילת ידים בסוף הסעודה מעכבים את הברכה?

א. מי שאכל ושכח ולא ברך, והלך למקום אחר; בית שמאי אומרים: יחזור למקומו ויברך. ובית הלל אומרים: יברך במקום שנוצר. ומסופר על כמה אמוראים שנהגו כבית שמאי. ואף בית הלל מודים שטוב הדבר אלא שלא הטריחוהו (עפ"י תוס' נב: ועוד. ועתו"ט שבת א, ט). ואם עקר ממקום אכילתו ללא ברכה במזיד (רש"י: נעקר כדי לברך במקום אחר, שהוצרך לילך לשם) – הכל מודים שצריך לחזור למקומו ולברך (רב זביד. ואיתמא רב דימי בר אבא).

עד אימתי הוא מברך – עד כדי שיתעכל המזון שבמעיו. פ"ר רבי יוחנן: כל זמן שאינו רעב. וריש לקיש פ"ר: כל זמן שיצמא מחמת אכילתו, או כדי שיעור הליכת ארבע מילין. (רש"י מפרש: באכילה מרובה – ד' מילין, ובמועטת – כל זמן שצמא. ובתוס' פרשו להפך; אכילה מרובה – כל זמן שיצמא, שהוא שיעור מרובה מד' מילין. אכילה מועטת – ד' מילין).

א. פסק הרי"ף וש"פ כרבי יוחנן.
 ב. השוהה בסעודתו כדי שיעור עיכול המזון שבמעיו; דעת המגן־אברהם שצריך לחזור ולברך

ברכה שלפניה כשאוכל עוד. והרבה אחרונים חולקים וסוברים שאינו חוזר ומברך כל שלא הסיח דעתו מלאכול ולשתות (עפ"י משנ"ב קפד סק"ז; מנחת שלמה יח,ג). בשו"ת מנחת יצחק (ח"ה קב) יצא לחלק שאם לא היה בדעתו בעת הברכה לאכול שוב לאחר זמן – צריך לברך. (כתב לבסס חידוש זה מחמת דברי המשנ"ב (קפד סק"י), ואולם במשנ"ב לא משמע שמחלק בכך. ונראה שמה שכתב שם במשנ"ב מדובר במשנה מקומו, ובוה יש לומר שכשרעב מברך לפניה, וכעין שכתב בבאור הלכה (קעז ד"ה אם) לחלק בכך לגבי הסח הדעת באכילה. והטעם, הואיל וכבר רעב מהאכילה הראשונה והרי נשתנה מקומה, אכילה חדשה היא. וכן יש דוגמא לדבר בשער הציון ר,ח).

ב. עונים 'אמן' אחר ישראל המברך, אפילו לא שמע אלא סוף הברכה.

א. ענייית 'אמן' – חובה (פוסקים, עפ"י יומא לז). ויש מי שכתב שאם לא שמע אלא סוף הברכה, אינה אלא רשות (עט"ז רטו סק"ב בפירוש דברי הטור, ודלא כהרמב"ם).

ב. יש ראשונים שנראה מדבריהם שצריך לשמוע גם שם השם (עפ"י רא"ש ותר"י; טאו"ח רטו – דלא כפרש"י ושטמ"ק ומשמעות הרמב"ם ועוד). והחיי-אדם הכריע שאם יודע איזו ברכה היא, עונה בכל אופן. ונראה שאפילו לא שמע סוף הברכה אלא יודע איזו ברכה ברכו עכשיו – עונה 'אמן', אך אפשר שבאופן זה אין הענייה חובה אלא רשות (עפ"י משנ"ב ובאה"ל רטו, ב).

ואין עונים אמן אחר הכותי המברך עד שישמע כל הברכה – שמא ברך להר גריזים.

א. בשלחן ערוך משמע (עפ"י הרמב"ם) שאפילו שמע כל הברכה אין לענות אחריו אמן, שלאחר שמצאו להם דמות יונה ועבדוה, חוששים שמא אין כוונתם לשמים. ואולם דעת הגר"א (עפ"י תר"י וטור) שאם שומע כל הברכה מפי הכותי – עונה 'אמן'.

ב. השומע ברכה מפי נכרי; לפי גרסה אחת ברמב"ם אין לענות אחריו (עפ"י כס"מ), ומאידך יש אומרים שעונים אחריו אפילו לא שמעו כל הברכה (עפ"י רא"ש וטור). ולהלכה יש לפסוק כרמ"א לענות 'אמן' אם שמע כל הברכה. ודעת הט"ז [וכן פירש הב"ח בדעת הטור] שאין זה חיוב אלא רשות (ע"י משנ"ב רטו סק"ב, באה"ל ושעה"צ שם).

ג. השומע ברכה מאפיקורוס; מהשלחן-ערוך משמע שאין לענות אחריו 'אמן', והגר"א פסק לענות (מובא במשנ"ב רטו סק"י). וכ"כ בבאור הלכה (ד"ה המברך) שפושעי ישראל שאינם מאמינים בדברי חז"ל, אם שמע מפייהם כל הברכה – צריך לענות. וכן כתב (בסק"ב) שעונים אחר ברכת ישראל מומר, אם שמע כל הברכה. ואילו בערוך השלחן (רטו, ב) כתב שאין עונים אחר ברכת אפיקורוס. וע' באבן האזל (ברכות א, ג) חילוק לדעת הרמב"ם בין אפיקורוס שאינו מאמין בתורה ובנבואה, שאין איסור לענות אחר ברכתו, אך גם חיוב אין, ובין מין האדוק בע"ז, שבוה יש איסור לענות אחריו).

לצאת ידי חובת ברכה לא יצא עד שישמע מתחילתה ועד סופה.

וצריך כוונת שומע ומשמיע. ואפילו לא ענה 'אמן' יוצא בשמיעה לבדה שהרי 'שומע כעונה' (פוסקים).

ג. רב ורב הונא הורו לבניהם לחטוף ולברך; פירוש, כאשר מושיטים כוס של ברכה, יחזרו אחריה. ואמנם אמר רבי יוסי גדול העונה יותר מן המברך, וכן תמך רבי נהוראי – אולם מחלוקת תנאים היא, שיש אומרים שאעפ"י שהעונה גם הוא בכלל הברכה, ממהירים ליתן שכר למברך יותר מן העונה.

א. צריך עיון אם גם בזמננו שכל אחד מברך לעצמו, שייך דין זה, לחזור אחר כוס של ברכה. מכל מקום בודאי אין נכון לאדם לדחות מצוה הבאה לידי (עפ"י משנ"ב ושער הציון סוס"י רא).

ב. להלכה נראה דנחלקו דעות הפוסקים אם נוקטים גדול העונה אמן יותר מהמברך או שוים הם וממהרים ליתן שכר למברך קודם לעונה אמן (ע' מגן אברהם רא סק"ו).

ד. אין עונים אמן אחר ברכת תינוקות של בית רבן, הואיל ולהתלמד הם מברכים, ואולם בזמן שמברכים למצוה – עונים אחריהם [כגון כשעולים להפטיר ומברכים בתורה ובנביא].

משמע מהשו"ע שאין לענות 'אמן' אחר קטן שלא הגיע לגיל חינוך. (עפ"י משנ"ב). ויש אומרים שקטן פחות מבן שש אין לענות אחריו (יבי"א). אך לכאורה יש לענות 'אמן' כשהקטן לפניו, כדי לחנכו לעניית אמן. ובשם הגרשו"א מובא שיאמר 'אמן' מגומגמת, שתישמע כעין 'אמן'.

ה. שמן מעכב את הברכה (פירוש), למי שרגיל בסיכת שמן בסוף הסעודה, לא יברך ברכת המזון אלא לאחר השמן. וכן לענין ברכה על דברים שלאחר המזון, כל עוד לא סך בשמן אין כאן 'גמר סעודה'. רש"י. דברי רבי זילאי. רבי זיואי אומר: אינו מעכב. רבי אחא אומר: שמן טוב מעכב. רבי זוהמאי אומר: כשם שמזוהם פסול לעבודה כך ידים מזוהמות פסולות לברכה. וכן הביא רב נחמן בר יצחק בשם רב, ויש אומרים במתניתא תנא, לדרוש מן הכתוב להצריך שמן טוב לפני הברכה.

פרק תשיעי; דף נד

קו. א. אלו הן ברכות הראיה והשמע ושאר ברכות ההודאה, המנויות במשנה ובגמרא?

ב. מהו המקור לברכת ההודאה על הנס? על איזה נס מברכים אותה?

ג. אלו מקומות הזוכרו שהרואה אותם מברך שנעשה בו נסים לאבותינו?

ד. ארבעה צריכים להודות – כיצד?

ה. אדם שברך בראותו חולה שנתרפא, ושמע הלה וענה 'אמן' – האם יצא ידי חובתו בענייה זו?

א. הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל – אומר: 'ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה'; –

מקום שנעקרה ממנו עבודת כוכבים ומזלות – 'ברוך שעקר עבודה זרה מארצנו' (– כשנעקרה עכו"ם

מכל ארץ ישראל (ירושלמי). ובחוצה לארץ אומר: 'שעקר ע"ז מן המקום הזה'. ראשונים; –

זיקין וזוועות רוחות וברקים – 'ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם'; –

הרים וגבעות ימים ונהרות ומדברות – אומר 'עושה מעשה בראשית'. רבי יהודה אומר: הרואה את הים

הגדול אומר: 'ברוך שעשה את הים הגדול' – בזמן שרואה אותו לפרקים (ע"ע בפירוט להלן נט); –

על ראיית מקום שנעשתה בו פורענות, כגון הרואה אשתו של לוט, אומר: 'ברוך דיין האמת'.

השומע בשורות טובות, וכן על הגשמים – אומר: 'ברוך הטוב והמטיב'; –

שמועות רעות – 'ברוך דיין האמת'.

א. כל דבר שדרך בני אדם להצטער בו, מברכים עליו. כגון: אדם כשר שמת, נשרפו נכסיו,

בהמתו מתה, יינו החמיץ וכיוצא באלו (עפ"י אחרונים, מובא במשנ"ב רכג סק"ח; באה"ל רכב).

ב. יש לברך בשם ומלכות על כל אדם כשר שמת, שאדם מצטער עליו. והעולם נוהג לברך ללא

שם ומלכות. ואין זה נכון. ועכ"פ על תלמיד חכם שמת ועל קרובים שמתאבלים עליהם, בודאי